

Perkalių piliakalnis). Šiame ežere išžvalgytas 1,8 ha plotas. Aptiktos 4 vėlyvos molinių apžiestų indų šukės ir molinis tinklo pasvaras.

Rašios ežere (Molėtų r.) žvalgytos ortofotografijose užfiksuotos seklumos, iš viso 5,26 ha plotas. Žvalgytoje 60x70 m dydžio seklumoje 150 m į R nuo pusiasalio rasta nemažai apdegusių akmenų, 4 mediniai poliai, pastebėtas ir tamsesnis dumblo sluoksnis. Archeologinių radinių neaptikta.

Vilkokšnio ežere (Trakų r.) taip pat buvo žvalgytos seklios ežero vietos. Žvalgyta ežero P pakrantė 1,2 km į Š nuo Grendavės gyvenvietės. Išžvalgyta sekluma palei nedidelį iškyšulį – 3,64 ha plotas. Žvalgytos dar 3 sek-

lumos, jose rasta įvairaus dydžio akmenų, medžių kelmų. Vilkokšnio ežere išžvalgytas 5,8 ha plotas. Archeologinių radinių neaptikta.

ARCHAEOLOGICAL UNDERWATER SURVEYS OF LAKES IN EASTERN LITHUANIA

In 2004 archaeological underwater investigations were carried in five lakes of eastern Lithuania: the Širvyys (Glitiškės) Lake (in Vilnius district); the Baltieji Lakajai Lake, the Perkalys Lake, the Rašia Lake (all in Molėtai district) and the Vilkokšnis Lake (in Trakai district). No particular archaeological finds was discovered.

BALTIJOS JŪROS POVANDENINIAI ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI

Vladas ŽULKUS

2004 m. BRIAI Povandeninių tyrimų centras tęsė povandeninius tyrimus Baltijos jūroje. Nardymams vadovavo V. Krisikaitis. Laivo 13 liekanas ieškodamas iš valtės aptiko J. Liachovičius, jo pirminius apmatavimus atliko K. Perminas.

Tyrimų tikslas buvo naujų archeologijos objektų paieška Baltijos jūroje Lietuvos teritoriniuose vandenyse ties Melnrage, Palanga, Kopgaliu ir Klaipėdos uosto akvatorijoje. Toliau buvo renkami duomenys apie Lietuvos vandenyse nuskendusius laivus ir registruojamos iš jūrlapių ir kitų tyrimų žinomos galimos laivų skendimo vietos.

2004 m. buvo tyrinėta jūros teritorija nuo Melnragės pietuose iki Kunigiškių šiaurėje, pasirenkant atskiras vietas, bei uosto akvatorija Kopgalio rajone.

Tyrimų metu ieškota nuskendusiu laivų 2 (W–2) ir 8 (W–8), ištirti senoviniai Kopgalio

krantinės sutvirtinimai ir surasti du senoviniai laivai W–12 ir W–13. 2000 m. pradėtas sudarinėti „Nuskendusiu laivų registras“ buvo papildytas istorijos duomenimis apie laivą 11 (W–11) – vokiečių šarvuotą kreiserį „Friedrich Carl“ (nuskendo 1914 m.) ir apie laivą 16 (W–16) – povandeninį U-580 tipo vokiečių karo laivą (nuskendo 1941 m.).

Laivo 2 (W-2), kurį prieš 15 metų autorius fiksavo į Š nuo Palangos gelbėjimo stoties, ties senaisiais valymo įrenginiais, nepavyko rasti. Per 2001, 2002 ir 2004 m. iš viso čia buvo išžvalgytas apie 10,8 ha jūros dugno plotas gyliuose nuo 1,5 iki 3 m. Nustatyta, kad tame rajone jūros dugnas seklėja užnešamas smėliu, todėl W–2 dabar gali būti po smėlio sluoksniu.

Laivo 8 (W-8) paieškos. 2002 m. švedų laivu „Nils Strömcrona“ ieškant apie 1,5 km į ŠV nuo Palangos jūros tilto, 4–5 m gylio sek-

lumoje buvo pastebėtas laivo formos objektas. 2004 m. laivo 8 ieškota nardant. Gyliuose nuo 7 iki 10 m buvo aptikti akivaizdūs senovinio sudužusio laivo pėdsakai: laivo borto lenta ir medinio laivo konstrukcinė detalė – bimso ar španto fragmentas. 10 m gylyje tarp natūralių riedulių aptiktas plokščias akmuo, primenantis skandinavams būdingos antkapinės stelos fragmentą.

Laivas 13 (W-13) aptiktas ties Kunigiškiais 1,5 m gylyje. Apie 15 m ilgio, 6,3 m pločio laivo dešiniajame borte matomi 36 špantai, kairiajame – 52. Laivas gerokai užneštas smėliu – pirmagalio matosi vos apie 10 cm, paskuigalio yra apie 1 m. Laivo datavimas ir jo tipas neaiškūs. Jis neabejotinai buvo burinis, o jo konstrukcija rodo, kad jis datuotinas XVI–XVII a. Pirminiai dendrochronologiniai tyrimai (atliko doktorantas M. Brazauskas) patikimų rezultatų nedavė.

Kopgalio kranto sutvirtinimai. Atsitiktiniai radiniai (inkaras) maždaug 6 m gylyje (geologės Aldonos Damušytės (Lietuvos geologijos tarnyba) informacija autoriui) ir senasis paviršius, aptiktas tame pačiame gylyje geologiniame gręžinyje, įrodo, kad iki XVII a. vidurio šioje vietoje yra buvęs žemas ir lėkštas smėlingas krantas. Tai buvo viena iš vietų, kur uraganų ir didelių štormų metu jūros vanduo persiliedavo į sąsiaurį.

Archeologai atkreipė dėmesį į šias liekanas tik 2002 m. 2004 m. buvo tyrinėta pakrantėje esanti nedidelė įlankėlė į šį nuo dabartinės krantinės, prie kurios stovi Pasienio kontrolės postas, link P molo. Šioje vietoje, apie 50 m ilgio atkarpoje yra išlikusios senųjų krantinių ar užtvarų konstrukcijos. Tarp dviejų krantinės polių eilii 0,3–1,5 m gylyje guli dideli akmenys ir konstrukcijos, sudarančios „dėžes“. Prie krantinės į Klaipėdos sąsiaurio pusę yra 3–3,5 m gylis. Ieškant galimų radinių buvo žvalgyta ir po vandeniu. Galima teigti, jog aptikta

ir tyrinėta konstrukcija buvo statyta ne specialiai laivams švartuotis, bet kaip užtvara ardomiems Kopgalio krantams stabilizuoti. Tai patvirtina įrenginio konstrukcija – ji vienodai stipri ir vandens, ir kranto pusėje. Be to, nardant buvo nustatyta, kad po vandeniu nėra krantinėms būdingų polių, tik gana stačia piramide sukrauti akmenys. Dendrochronologinė užtvaros medinių konstrukcijų data – 1735 m. (galima paklauda vos keleri metai).

Tarp krantinės (ar užtvaros) konstrukcijų yra seno medinio laivo liekanos – **laivas 12 (W-12)**. Į akmeninių dėžių rentinį, praėjus keleriems metams po jų statybos, buvo sudėtos sudužusio laivo dalys. Aptikti 5 laivo špantai. Du iš jų, esant vidutiniam jūros lygiui, kyšo virš vandens, kiti yra negiliai po vandeniu. Špantai pušiniai, tašyti, 26x22,5 ir 27x26 cm skersmens pjūvyje. Tarp špantų rastos viena prie kitos gulinčios, tikėtina, ažuolinės borto lentos. Lentų plotis yra apie 30 cm, o storis – 6–7 cm. Bortų lentos buvo pritvirtintos prie špantų mediniais nageliais. Ant medinio laivo liekanų buvo papildomai sukrauti akmenys. Neužkrauta akmenimis laivo dalis greičiausiai priklauso achterštevenio (paskuigalio) dešiniam bortui. Laivo achterštevenis, atrodo, buvęs apvalus. Šis laivas statytas apie 1748 m. Dendrochronologiniams tyrimams ir datavimui buvo paimti 5 krantinės sutvirtinimų polių ir 2 seno laivo špantų pavyzdžiai. Pavyzdžius ištyrė ir datas nustatė M. Brazauskas.

Kopgalyje, slipo statybos vietoje, tyrinėti senoviniai XVIII a. kranto sutvirtinimai yra vieninteliai išlikę Klaipėdoje. Jie siūlomi saugoti.

ARCHAEOLOGICAL UNDERWATER SURVEY IN THE BALTIC SEA

In 2004 the territory of the Baltic Sea from Melnragė in the South to Kunigiškiai in the North

was surveyed choosing separate sites and port water area at Kopgalis. During the survey sunken vessels were searched at the sites No. 2 (W-2) and No. 8 (W-8). The ancient embankment of Kopgalis was investigated and two ancient vessels (No. W-12 and No. W-13) were found. The

Sunken Vessels' Registry started in 2000 was added historical data on the vessel No. 11 (W-11) – German ironclad cruiser FRIEDRICH CARL (sank in 1914 m.) and the vessel No. 16 (W-16) – German military submarine type U-580 (sank in 1941).

PLATELIŲ EŽERO POVANDENINIAI ARCHEOLOGINIAI ŽVALGYMAI

Vladas ŽULKUS

2004 m. buvo tęsiami povandeniniai archeologijos žvalgymai Platelių ežere (Plungės r.). Jie vyko nuo 1995 iki 2002 (žr. *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 560–562; *ATL 2000 metais*, V., 2002, p. 235; *ATL 2001 metais*, V., 2002, p. 274–275; *ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 324–325). Tyrinėjo BRIAI Povandeninių tyrimų centras (narų parengimo vadovas Valerijus Krisikaitis). Tyrimus aprūpinant technika talkino Karinės jūrų pajėgos.

Ežero dugnas sonaru žvalgytas apie 2 km² plote. Nalijos seklumoje, tarp Pilies ir Briedžių salų po vandeniu žvalgytas apie 0,2 ha plotas.

Platelių ežero dugno žvalgymą sonaru finansavo Švedijos tyrimų fondai Stokholmo Karališkojo technologijos instituto darbuotojų Lorelei Grisel ir Bengt Grisel iniciatyva. Darbus atliko komercinė Talino narų kompanija, vadovaujama Kaido Peremess. Žvalgyta iš katerio su šoninio skanavimo ir skėtiniu sonaru (*Side scan sonar; Remotely Operated Vehicle*) bei filmuota povandenine kamera. Žvalgyta 5–49,5 m gylyje (tai giliausia fiksuota Platelių ežero vieta). Pradžioje buvo žvalgyta šoniniu sonaru, paskui ten, kur aptikti kokie nors objektai, tikrinta skėtiniu sonaru ir videokamera.

Žvalgant skėtiniu sonaru ežero Š pakrantėje, stovint koordinatėse N 56° 03′ 03,1"; E 21° 51′ 70,3", apie 72 m į R nuo šios vietos

ir apie 24 m gylyje aptiktas objektas 1. Toje vietoje nuleista videokamera parodė ant dugno kyliu žemyn stovinčią jachtą (šverbota) su pakelta bure. Ant burės gerai matėsi numeris R259. Apie 16 m ilgio objektas 2 buvo maždaug 300 m nuo Pilies salos – koordinatės N 56° 02′ 39,3"; E 21° 50′ 80,3". Nuleista vaizdo kamera parodė dugne gulintį medį su šakomis ir paskirus rąstus. Objektas 3 fiksuotas iš laivo stovėjimo taško – N 56° 02′ 70,5"; E 21° 50′ 47,7", maždaug už 30 m į P nuo šios vietos. Jis buvo apie 150 m nuo Veršių salos, jachtklubo traverse, apie 10 m gylyje. Ant dugno stebėtas gūbrys, apaugęs kriauklėmis, viename jo gale matėsi iš po dumblo išlindęs rąsto galas. Objektas 4 – N 56° 03′ 02,2"; E 21° 51′ 68,2" (pagal laivo prietaisus). Čia buvo didelis nuskendęs kelmas.

Žiedinį vaizdą rodančiu skėtiniu sonaru iš trijų skirtingų taškų buvo fiksuotas tilto vaizdas pradedant Šventorkalnio pusiasaliu ir baigiant Pilies sala (99 pav.).

2004 m. Platelių ežere toliau buvo žvalgytos seklumos arčiau Briedžių salos. Vienoje iš šių seklumų (Nalijos), kur gylis yra vos 1,5–3 m, yra didelis akmuo, kuriame, pasak žvejų ir narų, galima įžiūrėti neaiškios kilmės „ženklus“. Patyrinėjus akmens aplinką, žmogaus veiklos pėdsakų neaptikta.